

Wstęp

Dnia 3 września 2021 r. w gmachu Biblioteki Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszcy odbyła się konferencja naukowa pt. *Wrzesień 1939 roku. Wydarzenia bydgoskie*. Konferencję zorganizował Instytut De Republica, utworzony na mocy zarządzenia Prezesa Rady Ministrów RP Mateusza Morawieckiego 16 lutego 2021 r. Główna aktywność Instytutu De Republica skupia się wokół działalności wydawniczej oraz dokumentacyjnej, promocji i popularyzacji polskiej myśli badawczej z zakresu nauk humanistycznych i społecznych w kraju i za granicą.

Sesji plenarnej obejmującej referaty historyków towarzyszyła wystawa planszowa poświęcona okupacji niemieckiej w Bydgoszcy 1939–1945, przygotowana przez pracowników Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszcy.

Tego samego dnia, w rocznicę dramatycznych wydarzeń bydgoskich 3–4 września 1939 r., na Cmentarzu Bohaterów Bydgoszcy zostały złożone wieńce i zapalone znicze przez delegację, na których czele stali minister Łukasz Schreiber, dyrektor Instytutu De Republica Bogumił Szmulik oraz rektor Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego Jacek Woźny.

Podstawę publikacji *Wydarzenia bydgoskie 1939 roku* stanowi sześć wygłoszonych na konferencji referatów. Pracę uzupełniają ilustracje: plansze z wystawy oraz fotoreportaż z konferencji.

Tom studiów historycznych otwiera tekst Marka Romaniuka traktujący o niełatwej koegzystencji niemieckich i polskich mieszkańców Bydgoszczy w okresie międzywojennym. W następnych artykułach Marek Kornat pisze o niemieckiej propagandzie antypolskiej z 3 września 1939 r., Sylwia Grochowina prezentuje sylwetkę nazistowskiego zbrodniarza – Karla Friedricha Straussa, Paweł Kosiński przedstawia wyniki badań odnośnie do liczby zabitych w Bydgoszczy 3 i 4 września 1939 r., a Janusz Kutta wyjaśnia pojęcie *Bromberger Blutsonntag*. Studia zamyka esej Bogusława Kopki o naturze wojny totalnej w kontekście września 1939 r.

Wstrząsające fotografie niemieckich egzekucji Polaków w Bydgoszczy we wrześniu 1939 r. wykorzystał w swojej twórczości jeden z najważniejszych malarzy XX w. Andrzej Wróblewski (1927–1957). Osiem jego płócien z 1949 r. poświęconych zostało tematowi rozstrzeliwań cywilów. Pod murem, przed plutonem egzekucyjnym widzimy człowieka na pograniczu życia i śmierci. *Rozstrzelania* można zestawić z takimi arcydziełami jak *Trzeci maja 1808* Francisca Goi, *Rozstrzelanie cesarza Maksymiliana* Édouarda Maneta czy *Guernica* Pabla Picassa.

Cykl obrazów A. Wróblewskiego stał się inspiracją dla utworu Jacka Kaczmarskiego *Rozstrzelanie* z 1980 r.:

Raz! Dwa!
To tylko rozstrzelanie cieni
Wbijanie w ścięty wapnem świat
Nie ma już trawy słońca kamieni
To tylko rozstrzelanie cieni

Trzy! Cztery!
To z ubrań wytrząsanie ciał
Bo traci właśnie kształt wymierny
Každy kto kiedyś kształt swój miał
To z ubrań wytrząsanie ciał

Cztery! Raz!

To zapatrzenie w drogę kuli
Grzęznący w głąb źrenicy lęk
Nie ma plutonu gmachów ulic
To zapatrzenie w drogę kuli

Pięć! Dwa!

Nienaturalne kończyn pozy
Matowy martwej skóry blask
Milczenie obliczonej grozy
Nienaturalne kończyn pozy

Trzy! Pięć!

To przechodzenie światów boso
Lot w smudze mroku w biały dzień
Minął bez echa krótki łoskot
To przechodzenie światów boso

Dwa!

To tylko rozstrzelanie cieni
To tylko pięć
Razy
Ja

Pomorze najbardziej ucierpiało w wyniku niemieckiej inwazji na Polskę we wrześniu i pierwszych miesiącach okupacji 1939 r. Zło wojny nigdy nie powinno się powtórzyć. Pamięć o zbrodniach totalitaryzmów XX w. i ich ofiarach nigdy nie może być zapomniana, dla dobra żyjących w dwudziestym pierwszym wieku i przyszłych pokoleń.

Bogusław Kopka